

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

Податок на доходи фізичних осіб як джерело доходів місцевих бюджетів

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала: студентка IV курсу, групи 472
заочної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»
Лупул Анастасія Володимирівна_____
Керівник: доцент кафедри фінансів і кредиту
Грубляк Оксана Михайлівна_____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від ____ травня 2025 р.
Завідувач кафедрою фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

АНОТАЦІЯ

Лупул А.В. Податок на доходи фізичних осіб як джерело доходів місцевих бюджетів. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2025. 51 с.

У роботі досліджуються теоретичні та практичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів, зокрема фінансова роль податку на доходи фізичних осіб в Україні. У першому розділі розглянуто суть та складові доходів місцевих бюджетів, а також проаналізовано роль ПДФО в їх формуванні. В другому розділі проведено аналіз тенденцій надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки, а також досліджено фінансову роль цього податку на прикладі Хотинської територіальної громади. Третій розділ присвячено проблемам та перспективам зростання фінансової ролі ПДФО в місцевих бюджетах. Висновки підкреслюють важливість комплексних реформ для оптимізації податкової системи та збільшення надходжень до місцевих бюджетів.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, місцеві бюджети, бюджетна децентралізація, фінансова роль, реформування, європейський досвід.

SUMMARY

Lupul A.V. Personal income tax as a source of local budget revenues. Manuscript.

Qualification work for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi. 2025. 51 c.

The paper explores the theoretical and practical aspects of forming local budget revenues, with a particular focus on the fiscal role of personal income tax (PIT) in Ukraine. The first chapter examines the essence and components of local budget revenues and analyzes the role of PIT in their formation. The second chapter provides an analysis of trends in PIT revenue inflows to local budgets in Ukraine for the years 2022 – 2024, as well as investigating the fiscal role of this tax in the example of the Khotyn Territorial Community. The third chapter is dedicated to the problems and prospects of increasing the fiscal role of PIT in local budgets. The conclusions emphasize the importance of comprehensive reforms to optimize the tax system and increase local budget revenues.

Keywords: personal income tax, local budgets, budget decentralization, fiscal role, reform, European experience.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ А.В. Лупул

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	6
1.1. Суть та складові доходів місцевих бюджетів	6
1.2. Роль податку на доходи фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІСЦЯ І РОЛІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2022 – 2024 РОКИ	16
2.1. Тенденції надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України	16
2.2. Фіскальна роль податку на доходи фізичних осіб у бюджеті Хотинської територіальної громади	25
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ РОЛІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	32
3.1. Європейський досвід фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб .	32
3.2. Проблеми та шляхи реформування національної системи оподаткування доходів фізичних осіб задля зростання її фіскальної ролі.....	36
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Податок на доходи фізичних осіб є одним з основних і найбільш значущих джерел наповнення місцевих бюджетів в Україні. В умовах децентралізації, коли місцеві громади отримують більшу фінансову автономію, значення цього податку для забезпечення фінансової стабільності та розвитку територіальних одиниць стає ще важливішим.

Податок на доходи фізичних осіб не лише забезпечує фінансування місцевих інфраструктурних проектів та соціальних послуг, а й відіграє важливу роль у стимулюванні економічної активності на рівні територіальних громад.

Однак існуючий механізм зарахування цього податку до місцевих бюджетів має низку проблем, зокрема, нерівномірне його розподілення між громадами та не завжди ефективне використання цих коштів.

Вивчення ролі ПДФО у доходах місцевих бюджетів дозволяє визначити напрямки для вдосконалення податкової системи та оптимізації фінансової бази місцевих органів влади.

Питання формування та використання місцевих бюджетів є важливою темою у вітчизняній фінансовій науці і знайшло своє висвітлення в роботах багатьох вітчизняних економістів, таких як Т. Бондарук [1], О. Василика [4], В. Дем'янишина [8], М. Карліна [13], О. Кириленко [14], К. Павлюка [22], І. Луїної [20], Ю. Пасічника [23], В. Федосова [36], І. Чугунова [37], С. Юрія [39] та інших. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, питання формування доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації в Україні залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення та практичних рішень.

Дослідженням фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб займалися такі вчені, як К.І. Швабій [38], І.Г. Мартинець [16], І.С. Волохова [5], І.В. Тютюник [35] та ін.

Дослідження питання фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб проводилося переважно локально, до того ж у зв'язку з фіскальною

децентралізацією місцевих бюджетів набуває актуальності питання визначення ролі податку на доходи фізичних осіб у формуванні доходів місцевих бюджетів та доцільності застосування механізму розщеплення ПДФО між рівнями бюджетної системи.

Метою роботи є аналіз податку на доходи фізичних осіб як джерела доходів місцевих бюджетів в Україні, вивчення впливу бюджетної децентралізації на формування доходної частини місцевих бюджетів та розробка пропозицій щодо вдосконалення механізмів оподаткування фізичних осіб з урахуванням європейського досвіду та національних особливостей.

Завданнями роботи є:

1. Проаналізувати роль податку на доходи фізичних осіб у структурі доходів місцевих бюджетів України.
2. Оцінити вплив бюджетної децентралізації на надходження ПДФО до місцевих бюджетів.
3. Вивчити міжнародний досвід оподаткування доходів фізичних осіб, зокрема в країнах Європейського Союзу.
4. Визначити проблеми, які виникають при зарахуванні ПДФО до місцевих бюджетів в Україні, та запропонувати шляхи їх вирішення.
5. Розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів оподаткування доходів фізичних осіб для підвищення ефективності наповнення місцевих бюджетів.

Об'єктом дослідження є місцеві бюджети України, зокрема їх дохідна частина.

Предметом дослідження є роль податку на доходи фізичних осіб як джерела доходів місцевих бюджетів, а також аналіз ефективності його використання та впливу на бюджетну децентралізацію в Україні.

Методи дослідження включали аналіз, порівняння, синтез, індукцію та дедукцію для вивчення теоретичних аспектів оподаткування доходів фізичних осіб. Також використовувались методи статистичного аналізу для оцінки динаміки та структури податкових надходжень, доходів місцевих бюджетів, а

також методи прогнозування для виявлення потенційних напрямків вдосконалення механізму зарахування ПДФО до місцевих бюджетів.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, звіти місцевих органів влади, нормативно-правові акти, що регулюють оподаткування доходів фізичних осіб, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних економістів у сфері податкової політики, бюджетної децентралізації та управління місцевими фінансами.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, що складаються з двох питань кожен, висновку та списку використаних джерел. Обсяг роботи займає 51 сторінку. Список використаної літератури включає 40 джерел на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Суть та складові доходів місцевих бюджетів

На сьогоднішній день питання децентралізації бюджетної системи України набувають особливої актуальності. Фінансова децентралізація є ключовим чинником забезпечення самостійності та ефективного функціонування органів місцевого самоврядування. Передача повноважень на місцевий рівень розширює можливості впливу місцевої влади на соціально-економічний розвиток територій. Зокрема, фіскальна децентралізація дозволяє більш ефективно надавати публічні послуги завдяки кращому узгодженню витрат з місцевими податковими надходженнями та потребами громади.

Проте формальна наявність законодавчих гарантій економічної самостійності кожного адміністративно-територіального утворення ще не означає її реальне втілення. Для цього необхідно, щоб органи місцевої влади мали власні бюджети, а також повноваження щодо їхнього формування, затвердження та виконання без зовнішнього втручання. Це, своєю чергою, потребує наявності достатніх фінансових ресурсів для реалізації управлінських функцій у сферах економіки та соціального забезпечення.

Крім того, важливою є автономія місцевих органів у сфері податкової політики та розпорядження іншими обов'язковими платежами, що надходять до їхніх бюджетів. Саме тому місцеві бюджети відіграють провідну роль у фінансовій архітектоніці держави, виступаючи основою стабільного функціонування місцевого самоврядування.

Особливе значення місцевих бюджетів виявляється й у соціально-економічному розвитку регіонів: саме за їх рахунок фінансуються заклади освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, а також засоби масової інформації. Іншими словами, місцеві бюджети є основним інструментом

забезпечення життєдіяльності громади та реалізації суспільно значущих ініціатив на місцях.

Сучасні реалії висувають на перший план необхідність розробки ефективного механізму, що базувався б на оновлених засадах формування місцевих бюджетів, із чітким розмежуванням компетенцій та обов'язків між різними рівнями влади. У цьому контексті питання фіскальної політики, податкової системи та міжбюджетних взаємин потребують комплексного розгляду, оскільки є взаємозалежними і не можуть бути реформовані ізольовано одне від одного.

Бюджет як інструмент планування надходжень і використання фінансових ресурсів для реалізації функцій, покладених на державні та місцеві органи влади, включає як дохідну, так і видаткову частини. Особлива увага приділяється саме доходам місцевих бюджетів, оскільки вони забезпечують фінансування ключових напрямів життєдіяльності громад: освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, захисту населення та інших сфер суспільного значення.

Розумне управління дохідною частиною бюджетів дозволяє громадам перейти від дотаційної залежності до фінансової самодостатності, що сприяє підвищенню рівня добробуту населення. При цьому аналіз доходів місцевих бюджетів може здійснюватися з різних точок зору, залежно від мети дослідження чи управлінських завдань.

По-перше, доходи місцевих бюджетів можна розглядати як форму економічних відносин, що забезпечують акумулювання фінансових ресурсів у централізовані фонди, які перебувають у розпорядженні органів місцевої влади. По-друге, з точки зору їх соціального призначення, ці кошти спрямовуються до бюджетів різних рівнів з метою задоволення соціально-економічних потреб громад. По-третє, з позиції матеріального наповнення, доходи місцевих бюджетів охоплюють податкові надходження, неподаткові платежі, прибутки від операцій з капітальними активами, а також міжбюджетні трансферти. Усі ці елементи в сукупності відображають комплексну природу доходів як категорії,

що має як економічне, так і правове наповнення.

У вітчизняному контексті розвиток теоретичних і практичних підходів до формування доходів місцевих бюджетів нерозривно пов'язаний із становленням системи місцевого самоврядування та розширенням фінансових повноважень органів на місцях. Важливо зазначити, що чимало сучасних науковців трактують доходи бюджетів не лише як фінансові потоки, а як елемент ширших фінансових відносин, що охоплюють як національний, так і місцевий рівні. У науковій літературі доходи бюджету часто розглядаються як частина централізованих грошових фондів держави, а також як прояв економічних взаємин, пов'язаних із розподілом та перерозподілом ресурсів.

Так, С. Юрій під доходами бюджетів розуміють: «частина централізованих ресурсів держави, які необхідні для виконання нею відповідних функцій» [39]. У наведеному визначенні розглядаються доходи як державного, так і місцевих бюджетів, при цьому наголос зроблено на загальних характеристиках, таких як їхня розподільча функція, вартісна природа, матеріальний зміст і цільове призначення. Проте це тлумачення не деталізує специфіку доходів саме місцевих бюджетів, залишаючи поза увагою їхні особливі функції та роль у забезпеченні фінансової автономії територіальних громад.

Розглядаючи бюджетні доходи як частину національного доходу, що акумулюється у бюджетах усіх рівнів, К. Павлюк уточнює їх джерела, виокремлюючи серед них податкові й неподаткові надходження, а також прибутки від використання державного й комунального майна [22].

О. Романенко, розуміє доходи бюджету як: «економічна категорія, яка відображає економічні відносини, що виникають у держави з юридичними та фізичними особами у процесі формування бюджетного фонду» [32].

У підході Ю. Пасічника до визначення доходів місцевих бюджетів доцільно звернути увагу на те, що ототожнення цих доходів із фінансовими ресурсами регіонального рівня є не зовсім коректним. Адже останні охоплюють не лише бюджетні надходження, а й фінанси державних та місцевих цільових фондів, доходи від діяльності комунальних підприємств, а також кошти,

отримані через механізми муніципального кредитування [23].

Натомість О. Кириленко зосереджується переважно на територіальній прив'язаності та ресурсному наповненні зазначених надходжень, підкреслюючи їхній вплив на використання фондів фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування. Однак, при цьому не надається детального аналізу джерел формування цих ресурсів [14].

Окрім терміна «доходи бюджету», на практиці часто використовується ширше поняття – «надходження». Наприклад, у Бюджетному кодексі України розмежовано структуру надходжень загального та спеціального фондів місцевих бюджетів [3]. У той час як до складу доходів входять податкові та неподаткові надходження, трансферти, оплата адміністративних послуг і власні надходження бюджетних установ, термін «надходження» охоплює не лише ці категорії, а й додаткові джерела. Зокрема, це повернення кредитів до місцевих бюджетів, кошти, залучені через місцеві запозичення, повернення тимчасово розміщених бюджетних коштів, а також прибутки від операцій з цінними паперами.

Останніми роками спостерігається тенденція до зниження значущості податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів. Хоча ці надходження формуються за рахунок загальнодержавних і місцевих податків та зборів, передбачених чинним податковим законодавством, вони часто не забезпечують органам місцевого самоврядування належного рівня фінансової стабільності. Така ситуація не лише створює дисбаланс у регіональних бюджетах, але й послаблює економічний потенціал платників податків, ускладнюючи розвиток місцевого бізнес-середовища. Отже, існує нагальна потреба у посиленні податкової бази місцевих бюджетів як передумови їх фінансової стійкості.

До переліку загальнодержавних податків і зборів, що формують дохідну частину місцевих бюджетів, входять податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акциз, екологічний податок та рентна плата. Серед них провідну роль відіграє податок на доходи фізичних осіб, який справляється з оподаткованого доходу громадян – як отриманого в Україні, так і з-за кордону.

Податок на прибуток підприємств стягується з доходів юридичних осіб, що здійснюють господарську діяльність як на території держави, так і за її межами. Екологічний податок накладається відповідно до обсягів шкідливих викидів у повітря, скидів у водойми, утворення і зберігання відходів, зокрема й радіоактивних. Варто зазначити, що дохідна частина місцевих бюджетів не включає надходження від цього податку, якщо йдеться про збори за зберігання або утворення радіоактивних відходів понад строки, передбачені ліцензійними умовами.

До місцевих податків і зборів належать податок на майно (у тому числі податок на нерухомість, земельний податок, транспортний податок), єдиний податок, збір за паркування транспортних засобів та туристичний збір. Структура цих надходжень у місцевих бюджетах не є універсальною, а навпаки – передбачає можливість адаптації залежно від конкретних умов. Такий підхід дозволяє враховувати принципи фіскальної достатності, простоти адміністрування, ефективності, соціальної рівності, стабільності та гнучкості.

У процесі побудови демократичного суспільства з розвинутим місцевим самоврядуванням важливе значення має створення ефективного правового механізму, який гарантує фінансову автономію громад. У цьому контексті ключову роль відіграють саме місцеві податки і збори як стабільні та прогнозовані джерела доходів.

1.2. Роль податку на доходи фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів

У сучасних умовах основним джерелом формування доходів місцевих бюджетів в Україні залишаються податкові надходження, серед яких ключову позицію займає податок на доходи фізичних осіб. Оподаткування особистих доходів громадян вітчизняна податкова система реалізує через механізм податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), порядок сплати якого визначено в Розділі IV Податкового кодексу України [24].

Цей податок відіграє важливу роль у фінансовому забезпеченні держави та

органів місцевого самоврядування. Його значення у формуванні бюджету зростає, адже з часом податкове навантаження дедалі більше переноситься з юридичних осіб на фізичних. Разом із тим, система прибуткового оподаткування громадян в Україні зазнавала поступового реформування, яке відображало трансформації економічного середовища, соціальні виклики та прагнення до адаптації європейського досвіду. Кожен етап змін характеризувався оновленням податкових ставок, розширенням або скороченням пільг, змінами в переліку оподатковуваних доходів тощо.

Попри свою фіскальну вагомість, нинішній формат податку на доходи фізичних осіб не є досконалим. Він містить низку недоліків і, здебільшого, не виконує належним чином функцію регулювання доходів. Варто зауважити, що ПДФО належить до категорії прямих податків, які стягуються безпосередньо з доходів громадян. Його європейським відповідником є Personal Income Tax [23].

Податок на доходи фізичних осіб – загальнодержавний податок, що стягується з доходів фізичних осіб (громадян-резидентів) і нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження в Україні.

Податок на доходи фізичних осіб сплачується громадянами з отриманих доходів за базовою ставкою 18%. Виняток становлять деякі види доходів, зокрема спадщина чи прибуток від продажу майна (рухомого або нерухомого), які підлягають оподаткуванню за зниженими ставками. Обов'язок нарахування, утримання та сплати цього податку покладається на роботодавця, який виконує функції податкового агента.

Серед основних платників ПДФО варто виокремити кілька категорій фізичних осіб:

1. Працівники, які отримують заробітну плату. Податок за них утримує та перераховує до бюджету роботодавець, який виступає податковим агентом. Це означає, що саме він відповідає за обчислення і переказ податку.

2. Фізичні особи-підприємці (ФОП) самостійно визначають розмір податку та проводять його сплату відповідно до чинного законодавства.

3. Орендодавці, які отримують прибуток від здачі майна (нерухомості,

транспорту, обладнання) в оренду, також зобов'язані сплачувати ПДФО з відповідних доходів.

4. Особи, які отримують пасивні доходи (наприклад, проценти за вкладами або виграші в лотереї). У цьому випадку податковими агентами виступають фінансові установи чи організатори, які здійснюють виплати. Такий ПДФО надходить виключно до державного бюджету та розчіплюється між рівнями бюджетної системи.

5. Нерезиденти, що отримують прибутки в межах України. Утримання та переказ податку за них забезпечують суб'єкти, які здійснюють виплати – тобто податкові агенти.

Таким чином, система сплати ПДФО охоплює широкий спектр доходів і типів платників, а ефективність її функціонування значною мірою залежить від сумлінності податкових агентів і спрощеності адміністрування.

У контексті проведеної в Україні бюджетної децентралізації наприкінці 2014 року внесено зміни до положень Бюджетного та Податкового кодексів. Ці нововведення мали на меті зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Унаслідок проведених змін у законодавстві, механізм розподілу податку на доходи фізичних осіб між різними рівнями бюджетної системи зазнав трансформації. Згідно з новими нормами:

- 60% від загальної суми податку спрямовується до загального фонду бюджетів територіальних громад;
- 15% надходить до обласних бюджетів;
- 40% акумулюється у бюджеті міста Києва;
- 25% загального обсягу податку спрямовується до державного бюджету,

а у випадку, якщо податок сплачений на території Києва, частка державного бюджету зростає до 60% [3].

Окрім цього, до державного бюджету також включаються надходження з пасивних доходів громадян, зокрема процентів за банківськими вкладками, а також надходження від військового збору.

Починаючи з 1 січня 2022 року, відповідно до статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» [27], встановлено нову норму зарахування ПДФО до місцевих бюджетів: 64% податку спрямовується безпосередньо до бюджетів територіальних громад. Такий самий порядок було збережено і в законах України про Державний бюджет України на наступні роки [28, 29].

Таким чином, на сьогоднішній день діє така пропорція розподілу ПДФО:

- 64% – бюджети територіальних громад;
- 15% – обласні бюджети;
- 21% – державний бюджет.

З 1 жовтня до 31 грудня 2023 року «військовий ПДФО» спрямовують тільки до державного бюджету в таких пропорціях: 50% – Державній службі спецзв'язку та захисту інформації на дрони і 50% – Міністерству оборони України на закупівлю артилерійських систем [30].

Податок на доходи фізичних осіб відіграє важливу роль у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів. Це один з найбільших і найважливіших джерел фінансування для органів місцевого самоврядування в Україні. Основними аспектами, що підкреслюють його значущість є:

1. Основне джерело доходів місцевих бюджетів – ПДФО складає значну частину загальних доходів місцевих бюджетів, забезпечуючи до 50-70% усіх надходжень. Це пояснюється тим, що цей податок стягується з фізичних осіб-працівників, які перебувають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що дає органам місцевого самоврядування значний контроль над своїми фінансовими ресурсами.

2. Принцип децентралізації фінансів – ПДФО є одним із ключових елементів фінансової децентралізації в Україні. З 2015 року більша частина ПДФО залишається на місцях, що дозволяє громадам мати стабільне фінансування для реалізації місцевих програм, розвитку інфраструктури, а також для покриття соціальних потреб громадян. Це сприяє посиленню фінансової незалежності та розвитку місцевих самоврядувань.

3. Зв'язок з місцевим економічним розвитком – оскільки ПДФО стягується з доходів працівників, цей податок безпосередньо пов'язаний з економічною активністю на території місцевої громади. Чим вищий рівень зайнятості та оплати праці, тим більше надходжень до місцевого бюджету через ПДФО. Це стимулює органи місцевого самоврядування до розвитку економічної активності та створення умов для бізнесу, що генерує робочі місця.

4. Стабільність надходжень – ПДФО є досить стабільним джерелом доходів, оскільки він залежить від рівня доходів населення, що не коливається різко порівняно з іншими джерелами, такими як акцизи чи податки на прибуток підприємств. Це робить місцеві бюджети більш стійкими до економічних змін.

5. Забезпечення соціальних витрат – оскільки частина ПДФО залишається в місцевих бюджетах, це дозволяє фінансувати соціальні програми на місцях, зокрема в сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, а також будівництва та реконструкції інфраструктури.

6. Можливості для реформ – залежно від потреб місцевих громад, система розподілу ПДФО може бути адаптована для підвищення ефективності використання цих коштів. Наприклад, органи місцевого самоврядування можуть заохочувати створення нових робочих місць або залучати додаткові інвестиції, щоб збільшити базу для оподаткування.

Таким чином, податок на доходи фізичних осіб є не лише одним з основних джерел доходів місцевих бюджетів, а й інструментом, який забезпечує фінансову стабільність і можливості для розвитку місцевих громад.

Основними чинниками, які позитивно впливають на надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів є:

1. Зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) означає підвищення економічної активності в країні. Коли ВВП зростає, підприємства і домогосподарства отримують більші доходи, що призводить до збільшення бази оподаткування. Це безпосередньо відображається на зростанні податкових надходжень, включаючи ПДФО, оскільки більше людей отримують доходи, які підлягають оподаткуванню.

2. Зростання витрат на оплату праці, працівники отримують вищі заробітні плати, що автоматично веде до збільшення обсягів оподатковуваних доходів. Вищі доходи працівників підвищують надходження ПДФО, оскільки цей податок обчислюється як відсоток від заробітної плати.

3. Легалізація виплати заробітної плати означає, що більше частина доходів стає прозорою та підлягає оподаткуванню. Це значно збільшує обсяги податкових надходжень, оскільки до бюджету надходить більше коштів від ПДФО, що стягується з офіційно оформлених зарплат. Легалізація також допомагає боротися з тіньовою економікою.

4. Позитивні тенденції до зростання доходів низькооплачуваних верств населення через державне підвищення мінімальних соціальних гарантій, таких як мінімальна заробітна плата або соціальні виплати, підвищує доходи найбільш вразливих категорій населення. Це, у свою чергу, збільшує базу для нарахування ПДФО, оскільки навіть низькооплачувані працівники стають платниками податків.

5. Зростання змішаних доходів домашніх господарств за рахунок індивідуальної підприємницької діяльності (наприклад, через самозайнятість або малий бізнес), багато домашніх господарств починають отримувати додаткові доходи. Це може бути як прибуток від підприємницької діяльності, так і доходи від оренди майна чи інших джерел. Збільшення таких доходів також сприяє зростанню надходжень ПДФО, оскільки ці доходи підлягають оподаткуванню.

Усі ці чинники разом створюють сприятливі умови для стабільного зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб, що в свою чергу зміцнює місцеві бюджети та покращує фінансову спроможність територіальних громад.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІСЦЯ І РОЛІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У
ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2022 – 2024 РОКИ

2.1. Тенденції надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України

Аналіз динаміки валового внутрішнього продукту (ВВП) та податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у структурі доходів місцевих бюджетів України здійснюється з кількох важливих причин. Такий аналіз дозволяє визначити економічну залежність місцевих бюджетів від загальнонаціональних економічних процесів, оцінити фіскальну ефективність податку на доходи фізичних осіб, оцінити вплив реформ та децентралізації. Загалом, такий аналіз є інструментом комплексної оцінки взаємозв’язку між національним економічним розвитком та фінансовими можливостями органів місцевого самоврядування.

Аналіз динаміки ВВП та надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки дозволяє виявити низку важливих тенденцій та взаємозв’язків у розвитку національної економіки та фінансів місцевого самоврядування (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка ВВП та податку на доходи фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки, млрд грн [9]

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Обсяг ВВП	5191,0	6537,8	7658,7
Темпи зростання ВВП, %	95,1	125,9	117,1
Обсяг надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України	272,2	289,4	257,5

Темп зростання податку на доходи фізичних осіб, %	128,3	106,3	89,0
Частка податку на доходи фізичних осіб місцевих бюджетів у ВВП, %	5,2	4,4	3,4

У 2022 році обсяг ВВП становив 5191,0 млрд грн, але темп зростання був від’ємним – 95,1%, що свідчить про скорочення економічної активності (внаслідок воєнних дій, інфляційного тиску та логістичних викликів). У 2023 році економіка почала відновлюватися: ВВП зріс на 25,9% і сягнув 6537,8 млрд грн. У 2024 році зростання продовжилось, хоча темпи були дещо скромніші – 117,1%, з обсягом ВВП 7658,7 млрд грн. ВВП демонструє стабільне посткризове зростання, що сигналізує про поступову економічну адаптацію до нових умов.

Аналіз тенденцій надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки свідчить про істотний вплив військових та бюджетно-податкових факторів на динаміку цього джерела доходів.

У 2022 році, в умовах повномасштабної війни, держава значно підвищила рівень грошового забезпечення для військовослужбовців. Виплати для військових, зокрема бойові надбавки та додаткові винагороди, стали джерелом значного зростання оподатковуваних доходів у межах ПДФО.

В результаті темп зростання надходжень ПДФО у 2022 році становив 128,3%, що перевищувало як темпи зміни ВВП, так і середній рівень інфляції, частка ПДФО у ВВП досягла 5,2%, що є найвищим показником за аналізований період, військові виплати суттєво збільшили базу оподаткування на місцевому рівні, оскільки до кінця 2023 року ПДФО з цих доходів зараховувався до бюджетів територіальних громад, у яких були зареєстровані військовослужбовці.

Із січня 2024 року відповідно до бюджетних змін було змінено порядок зарахування ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців – ці кошти повністю почали надходити до державного бюджету.

Наслідком цього рішення для місцевих бюджетів стало – обсяг надходжень

ПДФО скоротився до 257,5 млрд грн, що на 11% менше, ніж у 2023 році (темп – 89,0%), частка ПДФО місцевих бюджетів у ВВП знизилась до 3,4%, попри те, що ВВП продовжував зростати, місцеві бюджети втратили значну частину доходів, які були критично важливими для їх фінансової стійкості у 2022 – 2023 роках.

ПДФО виявився вразливим до адміністративних змін у розподілі податкових надходжень. У 2022 – 2023 роках завдяки військовому ПДФО місцеві бюджети отримали тимчасовий дохідний «бонус», який у 2024 році було вилучено.

Така ситуація актуалізує необхідність перегляду механізмів фінансового вирівнювання між державним і місцевим рівнями; пошуку нових стабільних джерел доходів для громад; збереження частки ПДФО або її компенсування в умовах надзвичайного навантаження на місцеві бюджети в умовах війни.

Аналіз динаміки надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного та місцевих бюджетів України у 2022 – 2024 роках демонструє виразне перерозподілення фінансових потоків на користь державного бюджету. Ця тенденція є наслідком змін у законодавстві, пов'язаних із зарахуванням ПДФО із зарплат військовослужбовців (рис. 2.1).

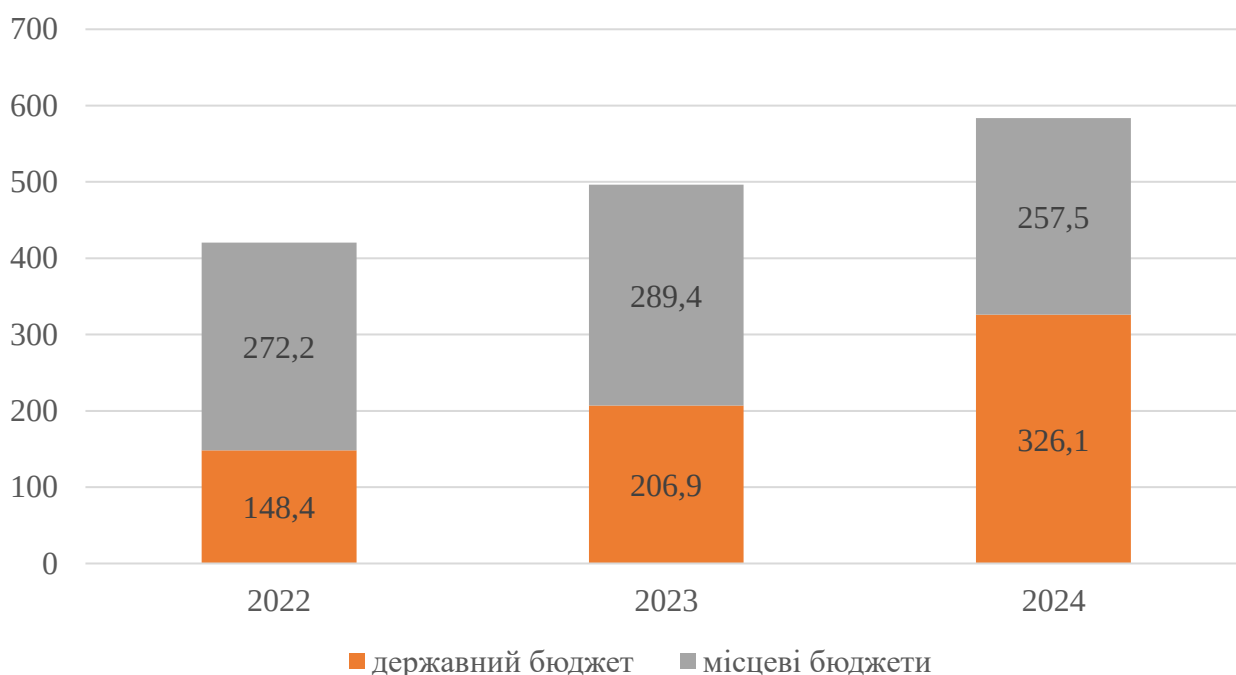

Рис. 2.1. Динаміка надходження ПДФО до бюджетів різних рівнів протягом 2022 – 2024 років, млрд грн [9]

Зміна порядку зарахування ПДФО з 2024 року кардинально трансформувала бюджетну архітектуру країни. Місцеві бюджети втратили суттєве джерело доходу, яке мало тимчасовий, але потужний ефект у 2022 – 2023 роках. Зростання надходжень до держбюджету відбулося не завдяки економічному розширенню, а за рахунок перерозподілу наявних доходів, що може послабити фінансову самостійність громад. Це викликає необхідність перегляду міжбюджетних трансфертів, а також компенсаційних механізмів для місцевих бюджетів, особливо у прифронтових і деокупованих територіях.

Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки дозволяє виявити низку важливих тенденцій, що відображають як загальні макроекономічні зрушення, так і структурні зміни у формуванні бюджетних ресурсів на місцевому рівні (табл. 2.2).

Податкові надходження місцевих бюджетів України зростали у 2022 – 2023 роках, проте у 2024 році темп зростання знизився до 101,5%. Це означає, що збільшення загальних доходів місцевих бюджетів забезпечувалося переважно не за рахунок податків, а за рахунок інших джерел (державні трансферти, субвенції, гранти тощо).

У 2024 році надходження від ПДФО вперше зменшилися, попри загальне зростання доходів і ВВП. Зниження на 11% (до 257,5 млрд грн) пов'язане з тим, що з 2024 року ПДФО з військовослужбовців зараховується виключно до державного бюджету, що зменшило надходження до місцевих бюджетів.

Таблиця 2.2

Динаміка доходів місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки, млрд грн [9]

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1	2	3	4
Доходи місцевих бюджетів України	555,1	652,6	679,5
Податкові надходження місцевих бюджетів України	393,5	434,5	441,1
Темп зростання податкових надходжень, %	113,5	110,4	101,5
Обсяг надходження податку	272,2	289,4	257,5

на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України			
Темп зростання податку на доходи фізичних осіб, %	128,3	106,3	89,0
Частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів України, %	70,9	66,6	64,9
Частка податку на доходи фізичних осіб у податкових надходженнях місцевих бюджетів України, %	69,2	66,6	58,4

У 2022 році податки становили 70,9% місцевих доходів, у 2024 – вже лише 64,9%. Це свідчить про послаблення фінансової самостійності громад і збільшення їх залежності від інших джерел фінансування.

Якщо у 2022 році частка ПДФО в податкових надходженнях становила 69,2%, то у 2024 – вже 58,4%. Це не лише наслідок нових норм зарахування військового ПДФО, а й ознака поступового диверсифікування джерел доходу або необхідності такого диверсифікування.

Місцеві бюджети продовжують зростати за обсягами, але їхня податкова база стає менш стійкою та менш прогнозованою, особливо через зміну правил зарахування ПДФО. ПДФО втрачає свою домінуючу позицію як джерело доходу громад, що вимагає перегляду структури місцевих фінансів. В умовах війни та централізації військового фінансування, місцевим бюджетам потрібно активніше шукати нові джерела доходів, зокрема через розвиток місцевого підприємництва, залучення інвестицій і раціональне управління комунальним майном.

Аналіз динаміки та структури податкових надходжень до місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки дозволяє не лише оцінити річні зміни, а й виявити загальні тенденції та значення кожної складової податкових доходів у сукупному розрізі за три роки (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка та структура надходжень податкових платежів до місцевих бюджетів України за 2022 – 2024 роки, млрд грн [9]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
Податкові надходження	393,5	100,0	434,5	100,0	441,1	100,0
Податок та збір на доходи фізичних осіб	272,2	69,2	289,4	66,6	257,5	58,4
Податок на прибуток підприємств	13,5	3,4	15,5	3,6	27,9	6,3
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	8,7	2,2	6,0	1,4	6,5	1,5
Акцизний податок	13,1	3,3	22,4	5,2	27,8	6,3
Місцеві податки та збори	84,3	21,4	100,0	23,0	119,8	27,2
Екологічний податок	1,6	0,4	1,3	0,3	1,5	0,3

ПДФО – фундамент податкових доходів місцевих бюджетів. Протягом 2022 – 2024 років ПДФО забезпечив майже 2/3 усіх податкових надходжень до місцевих бюджетів (64,5%). Однак його питома вага щороку зменшується (з 69,2% у 2022 до 58,4% у 2024), що свідчить про структурну перебудову джерел доходів.

Зросла роль місцевих податків і зборів з 21,4% у 2022 році до 27,2% у 2024 році у місцевих бюджетах. Загалом вони забезпечили майже 24% податкових надходжень за три роки, демонструючи поступове нарощування фіскального потенціалу громад. Це пов'язано з активізацією податкового адміністрування на місцях і розширенням податкової бази за рахунок малого бізнесу, майнових податків тощо.

Надходження акцизного податку зросли у понад два рази, особливо у 2023

– 2024 роках. Це свідчить про детінізацію окремих ринків (наприклад, пального чи алкоголю). Податок на прибуток підприємств також різко зріс у 2024 році, що є наслідком відновлення частини економіки, а також відповідної податкової політики. Стабільно низький рівень рентних та екологічних податків, сукупно вони становлять лише 2% податкових надходжень, свідчить про недостатнє використання природного та екологічного потенціалу як джерела доходу.

Протягом 2022 – 2024 років структура податкових надходжень до місцевих бюджетів зазнала помірних, але стратегічно важливих змін: ПДФО залишається головним джерелом доходу, але його частка зменшується; зростає значення місцевих податків, що позитивно відображає фінансову спроможність громад; інші джерела (акциз, прибуток підприємств) поступово відіграють більшу роль, що сприяє диверсифікації фіскальної бази.

Аналіз структури податкових надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) до місцевих бюджетів за видами доходу у 2022–2024 роках дозволяє виокремити основні тенденції та зміни у складі цього податку, а також визначити роль кожної складової у загальних надходженнях. Розглянемо динаміку кожного виду доходу (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура податкових надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів за видами доходу за 2022 – 2024 роки, млрд грн [9]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
1	2	3	4	5	5	6
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	171,4	63,0	185,7	64,2	221,8	86,1
ПДФО з грошового забезпечення, одержаних військовослужбовцями, що сплачується податковими агентами	83,6	30,7	78,4	27,1	0	0,0

1	2	3	4	5	5	6
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	13,6	5,0	19,2	6,6	25,4	9,9
ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	3,6	1,3	4,7	1,6	6,6	2,6
ПДФО із доходів спеціалістів резидента Дія Сіті	0	0,0	0,8	0,3	2,3	0,9
ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами	0	0,0	0,6	0,2	1,5	0,6
Авансовий внесок з ПДФО, що сплачується платниками податку, які здійснюють роздрібну торгівлю пальним	0	0,0	0	0,0	0,1	0,0
Всього ПДФО	272,2	100,0	289,4	100,0	257,5	100,0

ПДФО з заробітної плати залишається основним джерелом ПДФО для місцевих бюджетів, і в 2024 році спостерігається значне зростання цього виду надходжень (на 19,4% порівняно з 2023 роком). Частка цієї категорії в загальних надходженнях збільшується, що свідчить про покращення економічної ситуації та збільшення доходів громадян, зокрема, через підвищення заробітної плати.

У 2024 році ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців не надходить, що пов'язано з змінами у розподілі цього податку. Всі кошти, які раніше надходили до місцевих бюджетів від цього виду ПДФО, тепер спрямовуються до державного бюджету. Це важлива зміна, яка позначилася на загальних надходженнях і їхній структурі.

Збільшення надходжень ПДФО з інших доходів, окрім заробітної плати у 2024 році (на 32% порівняно з 2023 роком) свідчить про зростання доходів, які не пов'язані із заробітною платою. Це є результатом розширення підприємницької діяльності та змін в інших сферах економіки.

Зростання ПДФО за результатами річного декларування вказує на підвищення популярності податкової декларації та зростання доходів громадян, які не були відображені в основних джерелах доходу.

ПДФО з доходів спеціалістів Дія Сіті – це частина податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), що стосується осіб, які працюють в межах спеціального правового режиму, створеного для ІТ-компаній та спеціалістів у сфері інноваційних технологій, а саме в рамках Дія Сіті. Дія Сіті – це інноваційна система, що була створена в Україні для розвитку технологічних компаній та стартапів, забезпечення юридичних і податкових преференцій для ІТ-індустрії та суміжних сфер. Вона покликана стимулювати розвиток ІТ-бізнесу в Україні, зокрема завдяки покращеному податковому та правовому середовищу.

Надходження ПДФО з доходів спеціалістів Дія Сіті почали з'являтися в 2023 році і мають стійке зростання у 2024 році. Це свідчить про розвиток інноваційних секторів економіки, зокрема ІТ-сфери та Дія Сіті як нового правового середовища для підприємців.

Ці складові також демонструють зростання, що свідчить про розширення фіскальної бази за рахунок нових податкових інструментів для фізичних осіб, зокрема підприємців.

Основним джерелом ПДФО для місцевих бюджетів є заробітна плата, і цей вид доходу демонструє стійке зростання, особливо в 2024 році. Внесок ПДФО з військовослужбовців значно зменшився через перерозподіл до державного бюджету. Зростання надходжень з інших доходів (не заробітної плати) вказує на активізацію економічної діяльності. Підвищення надходжень від декларування доходів є позитивним знаком розвитку податкової культури та податкової свідомості громадян. Дія Сіті та нові форми мінімальних зобов'язань і авансових внесків свідчать про диверсифікацію джерел ПДФО. Загалом, структура ПДФО зміщується від традиційних доходів до більш різноманітних джерел, зокрема, через розвиток нових економічних і податкових інструментів.

2.2. Фіскальна роль податку на доходи фізичних осіб у бюджеті Хотинської територіальної громади

Динаміка доходів бюджету Хотинської територіальної громади описує зміни у фінансових надходженнях цієї територіальної одиниці протягом певного періоду часу (зазвичай року). Вона дозволяє оцінити, як змінюється фінансова ситуація громади, які джерела доходів є основними, а також визначити вплив різних факторів на бюджет громади. Такий аналіз допомагає зрозуміти, чи збільшується чи зменшується фінансова спроможність громади, і чи є потреба в коригуванні податкової політики чи пошуку нових джерел доходів. Динаміка таких показників дозволяє зробити висновки про ефективність місцевого управління, зміни в економічній ситуації громади, а також про фінансову стабільність та можливості розвитку місцевої інфраструктури (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка доходів бюджету Хотинської територіальної громади за 2022 – 2024 роки, тис. грн [9]

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Доходи місцевого бюджету України	182288,7	248070,5	244368,3
Податкові надходження місцевого бюджету	92748,6	107782,1	122687,8
Темп зростання податкових надходжень, %	123,8	116,2	113,8
Обсяг надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету	61268,9	60699,9	63721,2
Темп зростання податку на доходи фізичних осіб, %	132,4	99,1	105,0
Частка податкових надходжень у доходах місцевого бюджету, %	50,9	43,4	50,2
Частка податку на доходи фізичних осіб у податкових надходженнях місцевого бюджету, %	66,1	56,3	51,9

За 2022 рік доходи бюджету Хотинської територіальної громади склав 182288,7 тис. грн, у 2023 році вони збільшилися до 248 070,5 тис. грн, що свідчить про зростання на 36,1%. У 2024 році доходи місцевого бюджету дещо зменшився до 244368,3 тис. грн, що на 1,5% менше порівняно з попереднім роком. Це зменшення пов'язане з економічними коливаннями або змінами в джерелах надходжень, які потребують детальнішого аналізу.

Податкові надходження бюджету Хотинської територіальної громади зросли з 92748,6 тис. грн у 2022 році до 107782,1 тис. грн у 2023 році, що становить зростання на 16,2%. У 2024 році податкові надходження ще зросли до 122687,8 тис. грн, що свідчить про подальше зростання на 13,8% порівняно з попереднім роком. Це означає стабільне зростання податкових надходжень, що вказує на позитивну тенденцію в економічній активності громади та ефективність податкового адміністрування.

Обсяг надходжень від ПДФО був 61268,9 тис. грн у 2022 році, зменшився до 60699,9 тис. грн у 2023 році, що становить незначне зниження на 0,9%. У 2024 році ПДФО знову збільшився до 63721,2 тис. грн, що свідчить про зростання на 5,0% порівняно з попереднім роком. Це є результатом збільшення заробітної плати населення та зростання кількості зайнятих осіб.

У 2022 році податкові надходження становили 50,9% від загального обсягу доходів бюджету. У 2023 році цей показник знизився до 43,4%, що вказує на певне зменшення частки податків у загальному обсязі доходів. Це пов'язано зі зміною структури доходів (збільшенням надходжень міжбюджетних трансфертів та інших джерел). У 2024 році частка податкових надходжень збільшилася до 50,2%, що свідчить про стабільне та відновлене значення частки податків у загальних надходженнях бюджету.

У 2022 році ПДФО становив 66,1% від податкових надходжень місцевого бюджету. У 2023 році ця частка знизилася до 56,3%, що зумовлено збільшенням інших видів податків, таких як місцеві податки і збори та акцизний податок. У 2024 році частка ПДФО знову зменшилася до 51,9%, що свідчить про поступову диверсифікацію джерел податкових надходжень місцевого бюджету.

Загальний зріст доходів бюджету Хотинської територіальної громади відзначається позитивною динамікою у 2023 – 2024 роках, хоча у 2024 році спостерігається незначне зниження доходів у порівнянні з попереднім роком. Податкові надходження стабільно зростають, що є показником економічної активності громади. Зокрема, ПДФО займає значну частку у податкових надходженнях, хоча його частка в структурі зменшується, що свідчить про зміну джерел доходів місцевого бюджету. Необхідно звернути увагу на зміни у надходженнях від ПДФО, особливо у 2023 році, коли спостерігалось його зниження, а в 2024 році відбувся знову позитивний тренд.

Тенденції вказують на стабільне зростання податкових надходжень, але необхідно продовжувати диверсифікацію джерел фінансування місцевих бюджетів для зменшення залежності від одного джерела, такого як ПДФО.

ПДФО є основним джерелом податкових надходжень. У 2022 році його частка становила 66,1% від загального обсягу податкових надходжень. У 2023 році частка ПДФО знизилася до 56,3%, що вказує на зменшення його ваги серед усіх податкових надходжень. У 2024 році частка ПДФО знову зменшилася до 51,9%. Це пов'язано з зростанням надходжень від інших податків (наприклад, акцизів чи місцевих податків), що збільшило диверсифікацію податкових надходжень (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка та структура надходжень податкових платежів до бюджету
Хотинської територіальної громади за 2022 – 2024 роки, тис. грн [9]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
Податкові надходження	92748,6	100,0	107782,1	100,0	122687,8	100,0
Податок та збір на доходи фізичних осіб	61268,9	66,1	60699,9	56,3	63721,2	51,9
Податок на прибуток підприємств	66,0	0,1	67,5	0,1	62,1	0,1
Рентна плата та плата за	5,4	0,0	34,3	0,0	45,8	0,0

використання інших природних ресурсів						
Акцизний податок	6426,7	6,9	15879,0	14,7	20153,0	16,4
Місцеві податки та збори	24904,3	26,9	30993,8	28,8	38570,7	31,4
Екологічний податок	77,0	0,1	107,5	0,1	134,9	0,1

Податок на прибуток підприємств займає дуже малу частку в структурі податкових надходжень: у 2022 році його частка склала 0,1%, у 2023 році – 0,1%, а в 2024 році – 0,1%. Цей податок має незначний вплив на бюджет громади так як це лише податок на прибуток з комунальних підприємств.

У 2022 році рентна плата та плата за використання природних ресурсів була мінімальною – 5,4 тис. грн (менше 0,1% від загальних податкових надходжень). У 2023 році цей показник збільшився до 34,3 тис. грн, а в 2024 році ще більше зріс до 45,8 тис. грн. Однак, порівняно з іншими податками, рентна плата продовжує складати незначну частку в бюджеті громади.

Акцизний податок в 2022 році становив 6,9% від загального обсягу податкових надходжень. У 2023 році частка акцизного податку зросла до 14,7%, а в 2024 році вона становила 16,4%. Це свідчить про поступове збільшення частки акцизних надходжень у загальному податковому портфелі громади, що пов'язано з підвищенням обсягів акцизних товарів, зокрема пального чи тютюнових виробів.

Місцеві податки та збори складають значну частину податкових надходжень. У 2022 році їх частка становила 26,9%. У 2023 році ця частка зросла до 28,8%, а в 2024 році вона досягла 31,4%. Це свідчить про стабільний ріст надходжень від місцевих податків і зборів, що пов'язано з ростом кількості суб'єктів господарювання та зростанням місцевих податків.

Екологічний податок займає дуже малу частку в загальних податкових надходженнях – 0,1%. Це вказує на те, що екологічні платежі не мають значного впливу на бюджет громади.

Основними джерелами податкових надходжень бюджету Хотинської територіальної громади є ПДФО, акцизний податок та місцеві податки.

ПДФО хоча і залишається основним джерелом доходів (понад 50% в 2024 році), але його частка поступово зменшується, що свідчить про зростання інших видів податків, таких як акцизний податок та місцеві податки.

Акцизний податок показує значне зростання, збільшуючи свою частку в загальних податкових надходженнях, що є результатом змін в економіці громади та зростання споживання акцизних товарів. Місцеві податки та збори також демонструють стабільне зростання, що свідчить про успішні ініціативи в розширенні місцевого оподаткування та покращенні адміністрування таких зборів. Рентна плата та екологічні податки залишаються на низькому рівні, не вносячи значного внеску в бюджет громади.

Таким чином, структура податкових надходжень бюджету громади поступово змінюється, що вказує на диверсифікацію джерел доходів та адаптацію до економічних реалій. Аналіз структури надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету Хотинської територіальної громади за 2022 – 2024 роки (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Структура податкових надходжень податку на доходи фізичних осіб бюджету Хотинської територіальної громади за видами доходу за 2022 – 2024 роки, тис.

грн [9]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	46329,2	75,6	51419,0	84,7	58299,7	91,5
ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами	12247,4	20,0	5246,8	8,6	0,0	0,0

ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	2444,0	4,0	3133,9	5,2	3425,2	5,4
ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	248,2	0,4	645,6	1,1	1172,5	1,8
ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами	0,0	0,0	254,6	0,4	823,9	1,3
Всього	61268,9	100,0	60699,9	100,0	63721,2	100,0

У 2022 – 2024 роках структура надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету Хотинської територіальної громади зазнала суттєвих змін, зумовлених як економічними чинниками, так і трансформаціями у бюджетному законодавстві. Основним джерелом ПДФО протягом усього періоду залишалися надходження із заробітної плати, які стабільно зростали як у абсолютному вираженні, так і за питомою вагою. Якщо у 2022 році на них припадало 75,6% усіх надходжень ПДФО, то вже у 2024 році цей показник сягнув 91,5%. Це свідчить про зміцнення ролі офіційної зайнятості та зростання фонду оплати праці у структурі доходів населення громади.

Натомість відчутне скорочення відбулося в частині ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців. У 2022 році цей сегмент забезпечував п'яту частину ПДФО громади, однак уже у 2024 році повністю зник зі структури надходжень. Основною причиною стало рішення про перерозподіл цього податку виключно до державного бюджету, що суттєво змінило фінансову базу громади.

Зростаюче значення почали відігравати менш вагомі раніше джерела. Надходження з інших доходів, окрім заробітної плати, щороку зростали як у грошовому обсязі, так і у питомій вазі. Також помітне зростання спостерігалось у надходженнях за результатами річного декларування – з 0,4% у 2022 році до 1,8% у 2024-му. Окремо варто відзначити впровадження податкового інструменту у вигляді мінімального податкового зобов'язання, яке почало

впливати на структуру ПДФО з 2023 року і у 2024 році забезпечило 1,3% загального обсягу.

Отже, за аналізований період структура ПДФО в Хотинській громаді стала менш залежною від державних рішень щодо зарахування військового податку та водночас більш орієнтованою на власну економічну активність, зокрема легальну оплату праці, підприємницьку ініціативу та податкову дисципліну населення.

Отже, можна стверджувати, що ключові тенденції надходжень ПДФО в Хотинській громаді в цілому відповідають загальноукраїнським: різке зростання у 2022 році за рахунок військового ПДФО, незначне зростання або стагнація у 2023 році, а також спад у 2024 році через зміну механізму бюджетного розподілу. Проте водночас громада демонструє стійке зростання надходжень з інших джерел ПДФО, що свідчить про часткову компенсацію втрат за рахунок власного податкового потенціалу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ РОЛІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Європейський досвід фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб

Європейський досвід переконливо демонструє важливу фіскальну роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні бюджетів усіх рівнів. У більшості країн Європейського Союзу цей податок є одним із основних джерел доходів державних фінансів, поступаючись за значенням хіба що податку на додану вартість (ПДВ).

Фіскальне значення ПДФО в Європі полягає в наступному:

1. Висока частка у доходах бюджетів – у середньому в країнах ЄС надходження від ПДФО складають 15–25% усіх податкових доходів, а в деяких економічно розвинених країнах – навіть більше. Наприклад, у Швеції, Данії, Фінляндії та Німеччині ПДФО є домінантним податком у структурі державних доходів.

2. Джерело фінансування соціальних видатків – податок на доходи фізичних осіб тісно пов'язаний із фінансуванням соціальних функцій держави, таких як охорона здоров'я, освіта, пенсійне забезпечення, соціальні трансферти. Його розмір напряму впливає на обсяги ресурсів, доступних для публічних послуг.

3. Бюджети місцевого самоврядування – у більшості європейських країн ПДФО є також основним джерелом доходів місцевих бюджетів. Наприклад: у Німеччині частина ПДФО автоматично перерозподіляється між федеральним, земельними та місцевими бюджетами; у Швеції та Фінляндії муніципалітети мають право встановлювати власні ставки ПДФО, що забезпечує стабільне наповнення місцевих бюджетів; у Польщі до місцевих бюджетів передається до

50% надходжень ПДФО, що робить його головним джерелом їхнього фінансування.

4. Інструмент перерозподілу доходів – європейський ПДФО, як правило, має прогресивну шкалу, яка дозволяє справедливо розподіляти податковий тягар відповідно до фінансових можливостей громадян. Це знижує рівень соціальної нерівності та посилює стабільність суспільства.

5. Стимул до податкової відповідальності – завдяки прозорим правилам, електронному декларуванню та системі податкових пільг (наприклад, знижок для сімей із дітьми, пільг на навчання чи медицину), ПДФО у Європі також виконує функцію підвищення податкової культури та довіри до системи [6].

Механізм оподаткування доходів фізичних осіб у Польщі є частиною системи прямих податків і побудований на прогресивному принципі: чим вищий дохід – тим більша ставка податку. Основу оподаткування становить податок на доходи фізичних осіб, який є ключовим джерелом доходів як державного, так і місцевих бюджетів.

Основними елементами механізму оподаткування фізичних осіб у Польщі є [6]:

1. Ставки податку (станом на 2024 рік):
 - 12% – для річного доходу до 120 000 злотих (~27 тис. євро);
 - 32% – для частини доходу, що перевищує цей поріг;
 - окремо застосовується солідарний податок (4%) для дуже високих доходів.
2. Неоподатковуваний мінімум – 30 000 злотих на рік (розмір доходу, який не підлягає оподаткуванню).
3. Види доходів, що підлягають оподаткуванню:
 - заробітна плата,
 - підприємницька діяльність,
 - оренда майна,
 - авторські гонорари,
 - капітальні прибутки тощо.

4. Форми оподаткування – у Польщі податок на доходи фізичних осіб може сплачуватися за трьома різними системами залежно від статусу платника, типу доходів та його вибору. Це забезпечує гнучкість податкової системи й дозволяє враховувати специфіку економічної діяльності платників:

- прогресивна шкала оподаткування (основна система) – це найпоширеніший варіант для осіб, які отримують доходи від трудової діяльності, контрактів, пенсій тощо. Передбачає дві ставки: 12% – для доходу до 120 000 злотих на рік (приблизно €26 000); 32% – для суми, що перевищує 120 000 злотих на рік. Неврахований мінімум (неоподатковуваний дохід) становить 30 000 злотих на рік. Тобто доходи до цієї суми взагалі не обкладаються податком. Ця модель застосовується автоматично, якщо особа не обрала іншу форму. Вона найбільш характерна для працівників за трудовими договорами;

- лінійна ставка (19%) – для підприємців. Цей варіант передбачає єдину ставку 19% незалежно від розміру доходу. Він доступний особам, які здійснюють підприємницьку діяльність за певних умов. Перевагами цієї форми оподаткування є: фіксована ставка; спрощений облік (використовується податкова книга доходів і витрат). Обмеження, які застосовуються: платник не має права на більшість податкових пільг, зокрема на неоподатковуваний мінімум, пільги для сімей тощо; доходи від окремих видів діяльності (наприклад, від трудових контрактів) не можуть бути оподатковані за цією ставкою. Цей режим вигідний тим підприємцям, у яких високі доходи й немає великих витрат, які можна було б списати;

- картка податкових витрат (спрощена система). Це форфейтне оподаткування доходу – ставка податку фіксована й залежить від типу діяльності, а не від прибутку (доходи не мінус витрати, а тільки доходи). Основні ставки встановлені в розмірі від 2% до 17% залежно від виду діяльності: 2% – деякі сільськогосподарські послуги; 8,5% – дрібна роздрібна торгівля, оренда нерухомості; 15% – деякі професійні послуги (ІТ, бухгалтерія, дизайн); 17% – юридичні послуги, консультації. Особливостями оподаткування є: не потрібно вести податкову книгу витрат; немає вирахування витрат, тільки дохід; можна

скористатися тільки до певного порогу доходів (у 2024 р. – до 2 млн євро). Цей варіант ідеально підходить фрилансерам, ІТ-фахівцям, орендодавцям, ремісникам, які мають невеликі витрати або працюють самостійно.

5. Декларування та сплата – роботодавець виступає податковим агентом і утримує податок із зарплати щомісяця; фізичні особи подають річну декларацію у формі, яка залежить від джерел доходів.

Польська система оподаткування доходів фізичних осіб – гнучка і багаторівнева. Вона дає змогу обрати найоптимальніший режим залежно від типу діяльності, доходів і витрат. Прогресивна шкала забезпечує соціальну справедливість для працівників, лінійна ставка – простоту для підприємців, а картка податкових витрат – ефективність і мінімум бюрократії для малого бізнесу. Завдяки цьому оподаткування фізичних осіб у Польщі не лише є важливим джерелом доходів бюджету, а й адаптивним інструментом податкової політики.

Механізм оподаткування фізичних осіб у Польщі є інструментом як фіскального наповнення бюджету, так і перерозподілу доходів у суспільстві. Його гнучка структура (з прогресією та альтернативними формами оподаткування) дозволяє враховувати специфіку доходів різних категорій громадян, а велика роль у місцевих бюджетах робить його основою фінансової стабільності регіонів.

Роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні доходів бюджетів Польщі:

1. Податок на доходи фізичних осіб є одним із трьох ключових податків у Польщі разом з ПДВ та податок на прибуток підприємств.

2. У 2023 році податок на доходи фізичних осіб забезпечив понад 17% усіх доходів консолідованого бюджету Польщі.

3. Близько 50% від надходжень податку на доходи фізичних осіб спрямовується до місцевих бюджетів, що робить його основним джерелом фінансування муніципалітетів.

4. Це дозволяє громадам фінансувати школи, дороги, медицину,

громадський транспорт тощо.

Європейський підхід до податку на доходи фізичних осіб базується на балансі фіскальної ефективності та соціальної справедливості. ПДФО виконує стратегічну роль у бюджетній системі: він забезпечує стабільні доходи, дозволяє гнучко фінансувати як центральні, так і місцеві потреби, та сприяє зменшенню нерівності через прогресивне оподаткування. Цей досвід є важливим орієнтиром для країн, які прагнуть розвивати свою податкову систему на принципах фінансової сталості, прозорості та соціальної відповідальності.

3.2. Проблеми та шляхи реформування національної системи оподаткування доходів фізичних осіб задля зростання її фіскальної ролі

Доходи місцевих бюджетів відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової самостійності та сталого розвитку територіальних громад. Вони слугують основним джерелом фінансування місцевих програм, утримання інфраструктури, надання соціальних та освітніх послуг, а також реалізації проєктів з благоустрою. Саме стабільність і прогнозованість надходжень, зокрема таких важливих джерел як податок на доходи фізичних осіб, дозволяє органам місцевого самоврядування ефективно планувати свої витрати, залучати інвестиції та підвищувати якість життя мешканців. Чим вищою є фіскальна спроможність громад, тим більш незалежними та конкурентоспроможними вони стають у сучасному соціально-економічному середовищі.

У зв'язку із цим виникає нагальна потреба реформування дохідної бази місцевих бюджетів, щоб вони стали найвагомішим джерелом виконання програм соціально-економічного розвитку територіальних громад, якими вони є у розвинених демократичних країнах [18].

Отже, основними проблемними питаннями при формуванні дохідної бази місцевих бюджетів можна вважати:

Серед основних проблем, що стримують ефективне функціонування системи формування доходів місцевих бюджетів, варто виокремити кілька

ключових аспектів:

1. Однією з найгостріших є перенаправлення значної частини податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету, що знижує фінансову спроможність місцевих органів влади та обмежує їхню можливість самостійно вирішувати нагальні потреби громад.

2. Крім того, податок на доходи фізичних осіб часто не є соціально справедливим, оскільки застосовується однакова ставка оподаткування незалежно від рівня доходів платників, що не враховує принципу платоспроможності.

3. У структурі місцевих бюджетів продовжують домінувати міжбюджетні трансферти, що створює ситуацію залежності громад від рішень центральної влади та знижує рівень їхньої фінансової автономії.

4. Ще однією проблемою залишається незначна частка надходжень від місцевих податків і зборів, що свідчить про нерозвинутість власної дохідної бази громад. У поєднанні з цим спостерігається відсутність дієвої мотивації у місцевих органів влади до максимального залучення таких надходжень, що послаблює зацікавленість у розвитку місцевого підприємництва та розширенні податкової бази на місцях.

Усі ці фактори комплексно впливають на ефективність реалізації політики децентралізації в Україні.

Податок на доходи фізичних осіб відіграє ключову роль як фінансовий та юридичний механізм, що забезпечує державу ресурсами для реалізації соціальних програм і виконання її зобов'язань перед громадянами. Попри постійні спроби української влади реформувати й оптимізувати систему оподаткування доходів громадян, вона, на нашу думку, досі залишається недостатньо ефективною і має значний потенціал для подальшого вдосконалення.

Для збільшення податкових надходжень та поліпшення економічної ситуації в країні необхідно впровадити зміни, які передбачають зменшення податкового навантаження на малозабезпечених громадян і диференціацію

ставок податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку в залежності від виду діяльності та рівня доходів, а також з урахуванням сімейного стану, кількості працездатних осіб у родині, дітей або пенсіонерів.

Основною проблемою, на наш погляд, є те, що нинішній механізм зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів поглиблює нерівність між місцевими органами влади. Оскільки більшість громадян працюють на підприємствах, що знаходяться поза межами їхнього місцевого самоврядування, податок на доходи фізичних осіб, який зараховується до місцевого бюджету, сплачується юридичними особами, де вони працюють. Внаслідок цього, громадяни фінансують послуги, якими користуються, але не забезпечують додаткових надходжень до місцевого бюджету, який ці послуги надає. Це створює дисбаланс, оскільки податки сплачуються однією громадою, а послуги надаються іншим.

Тому вважаємо доцільним змінити механізм зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів, надавши працівникам можливість самостійно обирати, до якого бюджету вони сплачуватимуть податок.

У рамках реформування національної системи оподаткування доходів фізичних осіб у післявоєнний період необхідно ввести зміни, що позитивно впливають на економічну активність платників податків. Зокрема, доцільно замінити податкові пільги для фізичних осіб прогресивною шкалою оподаткування, яка не лише підтримуватиме малозабезпечених, але й стимулюватиме формування середнього класу в Україні. За такої системи податок буде вираховуватися лише з тієї частини доходу, яка використовується для накопичення або інвестування, і жодним чином не зачіпатиме кошти, витрачені на споживання. Це сприятиме зменшенню соціальної напруги в суспільстві та зниженню податкового навантаження на малозабезпечені верстви населення.

Доцільно звільнити мінімальну заробітну плату від оподаткування, оскільки це порушує принцип реального забезпечення мінімального рівня доходу. Крім того, слід ввести податкові пільги для сімей, які виховують хоча б

одну дитину до 18 років, оскільки поточний рівень державних виплат є низьким і недостатнім. Водночас важливо, щоб будь-яка допомога мала конкретну мету та була обґрунтованою, інакше її ефективність може значно знизитись.

Необхідно зробити податкове законодавство більш доступним для кожного платника податків, спрощуючи його подачу та покращуючи якість податкових процедур. Зрозуміла та спрощена система податкової звітності позитивно позначиться на ефективності роботи податкових органів, адже замість того, щоб витрачати час на роз'яснення та консультації з податкового законодавства, вони зможуть зосередитися на більш ефективному контролі за платниками податків.

Важливо підвищувати рівень податкової культури та дисципліни серед платників податків. Кожен громадянин України повинен розуміти, що сплата податків не є механізмом забрати гроші, а є спільним обов'язком перед країною, кошти з якого потім повертаються у вигляді соціальних виплат та різноманітних послуг. Для підвищення податкової культури варто удосконалювати механізми вирішення податкових спорів, покращувати якість інформаційного забезпечення та розширювати можливості для податкових консультацій для громадян. Крім того, потрібно працювати над підвищенням іміджу платників податків і репутації податкових органів, а також боротися з податковою корупцією та спрощувати взаємодію між податковими органами та платниками податків.

Для виходу доходів з «тіні» необхідно підвищити мінімальну заробітну плату і запровадити оптимальні податкові ставки. Це дозволить збільшити податкові надходження, використовуючи потенціал таких факторів, як зростання доходів населення, створення нових робочих місць і збільшення інвестицій в економіку. Це також допоможе дотримуватися принципу соціальної справедливості та стимулювати зростання надходжень до бюджету.

Розв'язання проблем у побудові системи оподаткування доходів фізичних осіб та механізму управління цим податком є важливим етапом у зміцненні довіри громадян до податкової системи України та зниженні рівня конфліктів між платниками податків і контролюючими органами. Важливо зауважити, що

реалізація запропонованих заходів також сприятиме покращенню рівня життя громадян та загальному підвищенню їх добробуту. Податкова система будь-якої держави відображає особливості її економічної організації.

Порівнюючи досвід України з європейськими країнами, можна відзначити, що наша система оподаткування доходів фізичних осіб за своєю структурою і принципами багато в чому схожа з податковими системами ЄС. Основними характеристиками податкових систем європейських країн є прозорість і відкритість, з особливим акцентом на соціальні питання та економічні стимули для фізичних осіб. Системи оподаткування в інших країнах мають перевірену практику, яка ґрунтується на глибокому усвідомленні кожним платником податків свого обов'язку щодо сплати податків.

Україна може запозичити чимало корисних підходів з європейського досвіду, щоб посилити фінансову роль податку на доходи фізичних осіб. Європейські країни використовують різні механізми для забезпечення стабільного надходження ПДФО до бюджету, і частина з них цілком може бути адаптована до українських реалій.

Для удосконалення вітчизняної системи оподаткування фізичних осіб варто перейняти такий європейський досвід:

1. Запровадження справжньої прогресивної шкали ПДФО. В Україні наразі ставка ПДФО є єдиною (18%), незалежно від рівня доходу. Натомість у більшості країн ЄС застосовується прогресивна система, де податкова ставка зростає з ростом доходу. Це підвищує соціальну справедливість; дозволяє більше залучати високодохідні категорії платників; робить систему більш стійкою в умовах нерівномірного розподілу доходів. Україна може ввести кілька ставок залежно від рівня доходу, залишаючи пільгову ставку або неоподатковуваний мінімум для малозабезпечених.

2. Оптимізація пільг – надання цільових, адресних знижок. У ЄС податкові знижки прив'язані до соціального статусу, кількості дітей, витрат на освіту, охорону здоров'я тощо. Такий підхід стимулює соціально корисну поведінку; забезпечує прозоре й контрольоване використання податкових переваг; дозволяє

зберегти фіскальну ефективність. В Україні варто переосмислити систему податкових пільг, зробити її прозорішою та адресною.

3. Розширення податкової бази – включення нових типів доходів. У Європі ПДФО охоплює: інвестиційні доходи (дивіденди, відсотки, приріст капіталу); орендні доходи; фінансові послуги, доходи від фрілансу та платформенної економіки. В Україні є резерв у вигляді тіньових доходів, доходів від оренди нерухомості, IT-фрілансу – які часто не оподатковуються або оподатковуються символічно.

4. Місцева фіскальна автономія – частка ПДФО в місцевих бюджетах. Європейські країни активно використовують ПДФО як головне джерело для місцевих бюджетів, що підвищує: фінансову незалежність громад; мотивацію місцевої влади контролювати тіньові доходи; ефективність адміністрування. Україна частково реалізувала цей принцип через зарахування 60% ПДФО до бюджетів громад, але може посилити це через більшу податкову децентралізацію.

5. Цифровізація обліку та декларування. У країнах ЄС широко впроваджено електронні декларації; автоматичну передачу інформації про доходи між роботодавцем, банками і податковою; систему передзаповнених декларацій. Це дозволяє підвищити добровільну сплату податку та зменшити витрати на адміністрування.

6. Стимулювання добровільної сплати через довіру та прозорість. У Європі податки сприймаються як соціальний контракт: громадяни бачать, куди йдуть їхні податки. Це підвищує рівень довіри; мотивує до легального працевлаштування; знижує рівень ухилення. Україні варто активніше показувати, як саме податки громадян перетворюються на дороги, школи, медицину, безпеку тощо.

Для підвищення фіскальної ролі ПДФО Україна може орієнтуватися на європейські підходи, які базуються на прогресивності, цифровізації, соціальній справедливості та фіскальній децентралізації. Це дозволить не лише збільшити надходження до бюджетів, а й зробити податкову систему більш справедливою,

прозорою й сучасною.

У процесі створення соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні ключовим завданням є вдосконалення національної системи оподаткування доходів фізичних осіб, з огляду на міжнародний досвід у цій сфері. Будь-які зміни в оподаткуванні повинні враховувати економічні інтереси як держави, так і платників податків, а також усувати спокуси для громадян використовувати незаконні схеми ухилення від сплати податків. Крім того, відновлення економічної діяльності є важливим чинником, що забезпечує економічну та фінансову безпеку держави, особливо в умовах воєнного часу.

ВИСНОВКИ

Податок на доходи фізичних осіб є важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів, відіграючи значну роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку територіальних громад. Він забезпечує значну частину надходжень до місцевих бюджетів, сприяючи розвитку інфраструктури та фінансуванню соціальних програм на місцевому рівні.

Надходження податку на доходи фізичних осіб є важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів України, і їх динаміка в період 2022 – 2024 років відображає кілька важливих тенденцій.

1. Загальний обсяг ПДФО та зниження частки у доходах місцевих бюджетів. У 2022 – 2023 роках відзначалося поступове зростання обсягів ПДФО, що надходить до місцевих бюджетів, однак з 2024 року було зафіксовано зниження обсягів цих надходжень, що частково пов'язано зі змінами у законодавстві щодо зарахування ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців. Це вплинуло на загальну структуру надходжень до місцевих бюджетів.

2. Зміни у складі джерел ПДФО. Однією з помітних тенденцій є значне збільшення частки ПДФО, сплаченого з доходів заробітної плати в порівнянні з іншими видами доходів (особливо в 2024 році), що пов'язано із високими темпами зростання заробітних плат в окремих секторах, зокрема серед військовослужбовців, а також в контексті розвитку технологічних галузей через ініціативу «Дія Сіті».

3. Зміни в зарахуванні ПДФО та перерозподіл до державного бюджету. Важливу роль у зміні структури ПДФО відіграло перерозподілення частини ПДФО, сплаченого військовослужбовцями, що з 2024 року стало надходити виключно до державного бюджету. Це суттєво вплинуло на суму ПДФО, що надходить до місцевих бюджетів, зменшивши її частку.

4. Тенденції в податковій структурі та необхідність реформ. Частка

податку на доходи фізичних осіб у загальному обсязі податкових надходжень місцевих бюджетів зменшується, хоча ПДФО залишається основним джерелом їхнього фінансування. Це вказує на необхідність подальшої диференціації джерел доходів місцевих бюджетів та адаптації до змін у податковій політиці, зокрема через більш ефективне використання інших податків (наприклад, податку на прибуток, акцизів, рентних платежів).

5. Загальний вплив на фінансову стабільність місцевих бюджетів. В умовах фінансової децентралізації важливою є стабільність ПДФО як джерела фінансування місцевих бюджетів. Однак зниження його частки в загальному обсязі податкових надходжень вказує на необхідність додаткових інвестицій у розвиток інших економічних секторів та створення умов для покращення податкового клімату.

Надходження ПДФО до місцевих бюджетів України демонструють стабільне, але поступово зменшуване значення цього податку в контексті зростання ВВП і змін у фіскальній політиці. Реформи, зокрема ті, що стосуються військових доходів та спеціалізованих економічних зон, потребують подальших налаштувань для забезпечення фінансової стабільності та ефективності місцевого управління в умовах змінюваного економічного ландшафту.

Загальний аналіз надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України та бюджету Хотинської територіальної громади у 2022 – 2024 роках свідчить про схожість основних тенденцій, але з деякими локальними особливостями.

Схожі тенденції простежуються і у Хотинській територіальній громаді. У 2022 році частка ПДФО у податкових надходженнях громади становила 66,1%, у 2023 році – 56,3%, а у 2024 році – вже лише 51,9%. Так само, як і на загальнодержавному рівні, у структурі місцевого ПДФО громади істотну роль відігравав військовий ПДФО, частка якого поступово знижувалася до повного обнулення в 2024 році. Одночасно із цим зросла частка ПДФО із заробітної плати, що відображає адаптацію до змін у розподілі джерел доходів.

Однак, на сьогоднішній день існують певні виклики, такі як недостатня

частка ПДФО, що надходить до місцевих бюджетів через переспрямування значної частини цього податку до державного бюджету, а також нерівномірний розподіл податкових надходжень між різними громадами.

Реформування ПДФО як доходу місцевих бюджетів повинно включати зміни в механізмі зарахування цього податку, що дозволить громадам отримувати більшу частину ПДФО, сплаченого громадянами, безпосередньо на їх території. Важливим кроком є впровадження прогресивної шкали оподаткування для забезпечення соціальної справедливості та стимулювання середнього класу. Крім того, необхідно забезпечити більшу прозорість у розподілі податкових надходжень між різними громадами та створити стимули для місцевих органів влади до активнішої мобілізації податків через покращення податкової дисципліни та культури.

Тому важливо переглянути механізм зарахування ПДФО та вдосконалити систему оподаткування для забезпечення більш справедливого і ефективного розподілу податкових надходжень, що дозволить місцевим органам влади мати більше фінансових ресурсів для реалізації місцевих програм та покращення життєвих умов населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарук Т. Г. Особливості розвитку фіскального простору місцевих бюджетів в контексті забезпечення бюджетної безпеки. 2021. С. 42-44. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/61131/1/2021-42-45.pdf>.
2. Буркова Л.А., Архипенко С.В., Шепелюк В.А. Податок на доходи фізичних осіб та оподаткування суб'єктів господарювання як інструменти соціальної політики та сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.44>
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n82> (дата звернення: 23.04.2025).
4. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. Київ: НІОС, 2000. 416 с.
5. Волохова І.С. Формування доходів бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3. С. 10–15.
6. Гнидюк І.В., Уманець Л.В., Гончаренко Т.В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 279–285. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-279-285>
7. Горин В.П., Савчук С.В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11-20.
8. Дем'янишин В.Г. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник ТНЕУ*. 2011. № 2. С. 7-20.
9. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 23.04.2025).
10. Державний фінансовий контроль у публічному управлінні: навч. посіб. / Гупаловська М. Б. , Коваль С. Л., Сидор І. П. , Русін В. М., Шулюк Б. С. Тернопіль: Вектор, 2018. 210 с.
11. Західна О., Бундз Н. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Економічні науки*. 2022. №12(112). С. 84-91.

12. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Мясоєдова А. М. Місцеві податки та збори у забезпеченні економічної безпеки держави. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2020. №25. С. 5-12.
13. Карлін М. Необхідність використання системного підходу до визначення місцевих платежів в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 2. С. 56-61.
14. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: підручник. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.
15. Кучеркова С.О. Окремі аспекти податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 6. С. 16–24. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.06.016.
16. Мартинець І. Г. Фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб в системі прямого оподаткування України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки*. 2015. № 2. С. 114–124.
17. Лобачева І. Ф. Місцеві податки і збори: їх роль у формуванні місцевих бюджетів. *Подільський вісник*. 2021. №3(19). С. 18-24.
18. Лободіна З.М. Шляхи посилення фіскальної та регулюючої функцій податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 1. С. 142–151. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.01.142.
19. Лютий І.О., Іванюк В.Е. Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ. 2018. № 1(196). С. 53–59.
20. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61-75.
21. Назаркевич І.Б., Підручняк К.П. Фіскальна роль податку на доходи фізичних осіб для економіки міста Львова. *Молодий вчений*. 2022. № 6. С. 109–113. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-6-106-24>.
22. Павлюк К. В. Бюджет в умовах трансформації економіки України :

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Павлюк ; Н.-д. фін. Ін-т при М-ві фінансів України. К., 2007. 40 с.

23. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. К: Знання-Прес, 2002. 495 с.

24. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 23.04.2025).

25. Пономарьова В.С. Сучасна проблематика майнового оподаткування: національний та міжнародний вимір. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. №2(27). С. 161-168.

26. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

27. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 2 грудня 2021 року № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

28. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 3 листопада 2022 року № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

29. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 9 листопада 2023 року № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

30. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 8 листопада 2023 року № 3428-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

31. Публічні фінанси: навч. посіб. / за ред. д. е. н., професора О. П. Кириленко. Тернопіль: Вектор, 2018. 294 с.
32. Романенко О. Р., Даниленко Л. П., Гладченко Л. П., Славкова А. А. Фінанси: навч.-метод. посіб. Київ: КНЕУ, 2013. 136 с.
33. Тоцька О., Дмитрук І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: загальнодержавний і регіональний вимір. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2023. № 1 (8). С. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2023-1-04>.
34. Тридцять+ питань платників податків щодо звітності в режимі Дія Сіті. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/412448.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).
35. Тютюнник І.В. Формалізація причинно-наслідкового зв'язку податкових розривів за податком на доходи фізичних осіб із макроекономічною стабільністю. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2021. № 5 (75). С. 69–74.
36. Федосов В. М. Сутність і проблематика бюджетування: українські реалії. *Фінанси України*. 2008. С. 3-23.
37. Чугунов І. Я. Інституційна архітектура бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3-10.
38. Швабій К. Трансформація персонального прибуткового податку в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2019. Випуск 3. С. 48–58.
39. Юрія С.І., Кириленко О.П. Бюджетна система: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 424 с.
40. Юрчишена Л.В., Борачук В.І. Аналіз фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб та військового збору в місцевих бюджетах областей. *Бізнес Інформ*. 2023. № 10. С. 302–314.